

Nürnbergi kohtualuste autograafid Eesti Sõjamuuseumi – Kindral Laidoneri Muuseumi kogudes

Mart Lätte

2007. aasta kevadsuvel jõudis Eesti Sõjamuuseumi – Kindral Laidoneri Muuseumi kogudesse üks huvitav kollektsioon Kanadast. Korporatsiooni *Fraternitas Estica* auvilistlase Paavo Loosbergi vahendusel sai muuseum Evald (Tommy) Tomsoni kollektsiooni, mis on seotud Nürnbergis toimunud sõjakohtute protsessidega Hitleri-Saksamaa sõjakurjategijate üle. Tommy Tomson (1924–2006) elas pärast Teist maailmasõda Kanadas. Ta oli sealsetes ringkondades tuntud kui sõja-, pilli- ja kirjamees ning fotograaf, kes osales võimaluse korral alati eestlaste üritustel.¹ Tomsoni kõnealune kollektsioon pärineb ajast, mil ta teenis Nürnbergis USA okupatsioonivägedele alluvas 4221. eesti vahikompaniis, mis valvas sõjakurjategijaid, kelle üle seal tollal kohut mõisteti. Ajal, mil ta teenis vahikompaniis, kogus ta ka vangide autograafe. 2007. aastal jõudsid need kirjutised Eesti Sõjamuuseumi. Alljärgnev artikkel annab peale autograafide tutvustamise lühiülevaate pärast Teist maailmasõda tegutsenud Eesti vahikompaniist, kus Tommy Tomson teenis, ning Nürnbergi kohtuprotsessidest.

¹ Lähemalt Tomsonist vt nt „Leinateade: Tommy Tomson,” *Eesti Elu*, 21. juuli 2006, <http://www.eesti.ca/index.php?op=article&articleid=13778> (19. jaanuar 2011) ja Eerik Purje, „Tommyt mälestades,” *Eesti Elu*, 1. september 2006, <http://www.eesti.ca/index.php?op=article&articleid=14076>, 19. jaanuar 2011.

Eesti vahikompanii

Pärast Teist maailmasõda leidsid paljud sakslaste poolel võidelnud eesti mehed end lääneliitlaste sõjavangilaagritest. Sealt vabastama hakati neid 1945. aasta suvel, viimased mehed vabastati 1948. aasta sügisel.² USA okupatsioonitsoonis said viimased eestlastest sõjavangid vabaks 1946. aasta novembris.³ Paljud neist leidsid teenistuse Saksamaal USA sõjaväe juures moodustatud vahi- ja töökompaniides. Kompaniide moodustamisel oli suur roll Balti riikidest pärit inimestel, kes tegid agaralt lobitööd, et leida oma rahvuskaaslastele kompaniide näol teenistusvõimalus. Eestlastest oli üks juhtivaid tegelasi selles protsessis endine Eesti mereväeohvitser Verner Puurand.⁴ USA armee alluvuses formeeriti üheksa eesti kompaniid: neli vahi- ja viis töökompaniid.⁵ Nende hulgas oli ka 4221. vahikompanii, mille liikmete tegevus on initsieerinud käesoleva kirjatüki.

4221. vahikompanii formeeriti 26. detsembril 1946 Nürnbergis.⁶ Väiksem üksus oli juba varem moodustatud, kuid sügisel saadi luba formeerida suurem.⁷ 1946. aasta viimastel päevadel läks kompanii väljaõppele Käferthali ja pöördus veebruaris tagasi Nürnbergi. Erinevatel andmetel kestis väljaõpe kuuest nädalast kahe kuuni, igal juhul 1947. aasta veebruari lõpus või märtsi alguses pöördus kompanii tagasi Nürnbergi ja asus teenistuskohustusi täitma.⁸ Teenistuskohustuste hulka kuulus sõjakuritegudes süüdistatud isikute valvamine Nürnbergi sõjatribunali ajal.⁹

² Jaan Kõks, „Eesti sõjameeste jälitamine DP-laagris,” – Eesti saatuseaastad 1945–1960 IV, toim Richard Maasing *et al.* (Stockholm: EMP, 1966), 68.

³ Vt käesoleva väljaande lk 276–278.

⁴ Juhan Madise, „Vahi- ja töökompaniid,” – Eesti saatuseaastad 1945–1960 IV, 86.

⁵ Vaino Kallas, „Eestlastest sõjamehed USA vahi- ja tööpataljonides,” Pärnu Postimees, 29. november 2005, 12.

⁶ Elmar Lipping, „Eesti mehed US Army teenistuses,” – Eesti saatuseaastad 1945–1960 IV, 96. Kompanii formeerimise osas pole täit selgust, formeerimise kuupäevana on mainitud ka järgmisi päevi (Tõnu Naelapea, „Esprit de Corps – Nuremberg Tribunal Guard Co. 4221 marks 56th Anniversary,” *Eesti Elu*, nr 52, 30. detsember 2008, <http://www.eesti.ca/index.php?op=article&articleid=3313>, 19. jaanuar 2011).

⁷ Hugo Nõmmjärv, „4221. Eesti vahikompanii Nürnbergis,” *Võitleja* nr 4 (2001), 4.

⁸ Madise, „Kompaniid,” 87–88; Nõmmjärv, „Vahikompanii,” 4.

⁹ Nõmmjärv, „Vahikompanii,” 4.

Kohtuprotsessid sõjakurjategijate üle

Eestis on Nürnbergi protsess peamiste sõjakurjategijate üle (*International Military Tribunal (IMT) at Nürnberg*) suhteliselt tuntud. Vähem on teada, et pärast Nürnbergi põhiprotsessi peeti veel mitu protsessi Teise maailmasõja sõjakurjategijate üle.¹⁰ Ameerika Ühendriikide okupatsioonitsoonis Nürnbergis toimus kaksteist nn järelprotsessi (*Nuernberg Military Tribunals*, NMT), kus mõisteti kohut väiksema kaliibriga tegelaste üle, kes samas olid kuritegudega isiklikumalt seotud.

Nürnbergi rahvusvaheline sõjatribunal kestis 14. novembrist 1945 kuni 1. oktoobrini 1946 ning selle kohtu koosseis ja süüdistajad olid neljast võitjariigist: Ameerika Ühendriikidest, Suurbritanniast, Nõukogude Liidust ja Prantsusmaalt. Kohut mõisteti natsirežiimi juhtide (Göringi jt) üle. Nürnbergi järelprotsessid kestsid 1946. aasta oktoobrist kuni 1949. aasta maini, kohtunikud ja süüdistajad olid Ameerika Ühendriikidest ning kohut mõisteti kuritegude tegelike täideviijate üle. Tegemist oli Ameerika Ühendriikide sõjakohtuga.¹¹ Siinkohal ongi paslik mainida, et erinevalt mõnel pool väidetust¹² ei valvanud 4221. kompanii Nürnbergis mitte IMT vahialuseid, vaid NMT vahialuseid. 4221. kompanii ei saanud IMT vahialuseid kuidagi valvata, sest protsess lõppes hulk aega enne seda, kui vahikompanii üldse formeeriti.

Nürnbergi kaksteist järelprotsessi on osa kogu sõjajärgses maailmas peetud samasugustest protsessidest. Tokyos toimus Nürnbergi Rahvusvahelise Sõjatribunaliga analoogne protsess Kaug-Ida sõjakurjategijate üle (*IMT for the Far East*), kus surma mõisteti seitse Jaapani kõrgemat riigitegelast ja sõjaväelast. Lisaks toimusid Euroopas ja Aasias protsesseid, kus süüdistatavate rollis olid konkreetseid teljeriikide sõjaväelased ja ametnikud. Saksamaal mõistsid neli okupeerivat riiki kohut sõjakurja-

¹⁰ Nt Eesti Entsüklopeedias (EE) pole järelprotsesside kohta mitte sõnagi mainitud (EE 7, peatoim T. Varrak (Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1994), * Nürnbergi protsess, 22).

¹¹ Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10, <http://www.mazal.org/NMT-HOME.htm>, 19. jaanuar 2011.

¹² Madise, „Kompaniid,” 89; Naelapea, „Esprit,” <http://www.eesti.ca/index.php?op=article&articleid=3313>, 19. jaanuar 2011.

tegijate üle, keda süüdistas vastava riigi kohus, lisaks tegutsesid ka Saksa kohtud, kus käsitleti kuritegusid sakslaste vastu. Nelja võitjariigi ja Saksaamaa sõjakohtute kõrval mõistsid Teise maailmasõja sõjakurjategijaid oma territooriumil toime pandud kuritegude eest süüdi veel mitme riigi – Hollandi, Norra, Kanada, Kreeka, Hiina jt – sõjakohtud.¹³

Sõjakohtute pidamise seaduslikuks aluseks oli mitu sõja ajal ja pärast sõda sõlmitud kokkulepet. Nürnbergi IMT aluseks oli 1943. aasta sügise Moskva deklaratsioon¹⁴ ja 1945. aasta suvel sõlmitud Londoni kokkulepe.¹⁵ Tokyo IMT aluseks olid Kairo konverentsil 1943. aasta talvel kokkulepitu ja Potsdami deklaratsioon 1945. aasta suvest.¹⁶

Nürnbergi IMT protsessil esitati süüalustele süüdistused neljas punktis:

- 1) vandenõu (kuritegude grupiviisiline planeerimine),
- 2) kuriteod rahu vastu,
- 3) sõjakuriteod ehk sõja seaduste ja tavade rikkumine,
- 4) inimsusvastased kuriteod.¹⁷

Tokyo kohtualustele esitati süüdistused teises ja kolmandas punktis.¹⁸ Erinevad järelprotsessid toetusid tavaliselt Liitlaste Kontrollnõukogu 10. seadusele (*Law no. 10 of the Allied Control Council*), mille kohaselt olid karistatavad põhimõtteliselt samad asjad mis Nürnbergi IMT protsessil. Lisatud süüdistuspunkt oli kuulumine kuritegelikku organisatsiooni.¹⁹ Nürnbergi IMT otsusega kuulutati kuritegelikeks organisatsioonideks SS (*Schutzstaffel*), SD (*Sicherheitsdienst*), Gestapo (*Geheime Staatspolizei*)

¹³ Andreas R. Wesserle, „Allied War Crimes Trials,” *The Journal of Historical Review* 2, nr 2 (Summer 1981), http://www.ihr.org/jhr/v02/v02p155_Wesserle.html, 19. jaanuar 2011.

¹⁴ Ingliskeelset teksti vt *Trials of war criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10. Nuernberg, October 1946-April, 1949* (edaspidi *Trials*), Vol.-s I–XV (Washington: U.S. Govt Print Off. [1949–1953]), Vol. I, VIII.

¹⁵ Ingliskeelset teksti vt *Trials I, IX–X*.

¹⁶ Wesserle, „War Crimes Trials”.

¹⁷ *Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal. Nuremberg 14 November 1945 – 1 October 1946* (Buffalo, New York: William S. Hein & Co., Inc., 1995), vol. 1, 29–68.

¹⁸ Wesserle, „War Crimes Trials”.

¹⁹ Vt 10. seaduse teksti *Trials I, XVI–XIX*.

ja Saksa Natsionaalsotsialistliku Töölispartei juhtkond (*Korps der politischen Leiter der NSDAP*).²⁰

Suurbritannia ei juhindunud oma okupatsioonitsoonis neist punktidest ega 10. seadusest. Vastavalt 1945. aasta suve kuninglikule määrusele (*Royal Warrant*) süüdistasid Briti sõjakohtud oma kohtualuseid ainult sõjakuritegudes. Lisaks korraldasid liitlased ja hiljem sakslased hulga denatsifitseerimisprotsesse, mille käigus mõisteti kohut vähem tähtsate tegelaste ja kaasajooksikute üle.²¹

Nürnbergi järelprotsessid

Siinkirjutaja ei pretendeeri kaheteistkümne Nürnbergi järelprotsessi ammendavale käsitlusele. See ei ole käesoleva artikli raames võimalik. Eesmärk on esitada üldteave iga protsessi kohta – toimumise aeg, süüalused, süüdistused ja karistused. Põhjalikuma huvi korral saab lugeda protokollide väljavõtteid²² ja asjakohast kirjandust lisaks siinses tekstis viidatule. Olgu ka märgitud, et süüdistused, mis protsessidel esitati, ei ole käesolevas tekstis esitatud juriidiliselt korrektselt, vaid lühiduse ja loetavuse huvides on lihtsalt ära toodud need süüdistused, mida autor olulisemaks pidas. Kõiki kaheteistkümne protsessi süüaluseid võidi nende protsessi käigus süüdistada ainult osas süüdistuspunktides ning kõiki süüdimõistetuid ei mõistetud alati süüdi kõiges, milles neid algul oli süüdistatud.²³ Samuti ei kandnud kõik süüalused oma karistusi nende täies ranguses: mitu surmaotsust asendati mõne aja pärast vangistusega ja paljud vangi mõistetud vabastati enne tähtaega.²⁴

²⁰ Trials XXII, 501–17; Andreas Wesserle väidab, et kuritegelikuks tunnistati ka SA (*Sturmabteilung der NSDAP*), kuid tegelikult seda ei tehtud (Trials XXII, 517–519).

²¹ Wesserle, „War Crimes Trials”.

²² Vt Trials I–XV.

²³ Vt Trials I–XIV, *passim*.

²⁴ Vt nt osa süüdimõistetute eluloolisi andmeid Axis Biographical Research, <http://www.geocities.com/~orion47/>; Lexikon der Wehrmacht, <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/>, 30. jaanuar 2011.

Nagu juba mainitud, peeti Nürnbergis kaksteist järelopsessi, iga protsess tegeles mõne eraldi grupi või valdkonnaga. Need protsessid olid:

- 1) arstide protsess (*The Medical Case*),
- 2) Milchi protsess (*The Milch Case*),
- 3) juristide protsess (*The Justice Case*),
- 4) WVHA (*Wirtschafts- und Verwaltungshauptamt der SS*) ehk Pohli protsess (*The Pohl Case*),
- 5) Flicki Protsess (*The Flick Case*),
- 6) I. G. Farbeni protsess (*The Farben Case*),
- 7) Kagu-Euroopa kindralite ehk pantvangide protsess (*The Southeast Case / Hostage Case*),
- 8) RuSHA (*Rasse- und Siedlungshauptamt der SS*) protsess (*The RuSHA Case*),
- 9) *Einsatzgruppe*'de protsess (*The Einsatzgruppen Case*),
- 10) Kruppi protsess (*The Krupp Case*),
- 11) ministeeriumide protsess (*The Ministries Case*),
- 12) OKW (*Oberkommando der Wehrmacht*) protsess (*The High Command Case*).²⁵

Arstide protsess

Arstide protsess peeti 21. novembrist 1946 kuni 20. augustini 1947 ning süüpingis olid Karl Brandt, Siegfried Handloser, Paul Rostock, Oskar Schröder, Karl Genzken, Karl Gebhardt, Kurt Blome, Rudolf Brandt, Joachim Mrugowsky, Helmut Poppendick, Wolfram Sievers, Gerhard Rose, Siegfried Ruff, Hans Wolfgang Romberg, Viktor Brack, Hermann Becker-Freyseng, Georg August Wetz, Konrad Schäfer, Waldemar Hoven, Wilhelm Beiglböck, Adolf Pokorny, Herta Oberheuser ja Fritz Fischer. Neid süüdistati vandenõus, sõjakuritegudes ja inimsusvastastes kuritegu-

²⁵ Vt Trials I–XIV ja „War Crimes and Criminals,” Web Genocide Documentation Centre, http://www.ess.uwe.ac.uk/genocide/war_criminals.htm, 19. jaanuar 2011.

des ning neid süüaluseid, kes olid SSi liikmed, süüdistati ka kuritegelikku organisatsiooni kuulumises. Arstide protsessiks kutsutakse seda protsessi sellepärast, et paljud süüalused olid arstid. Sõjakuritegude punkti alla käis ka inimkatsete tegemine koonduslaagrites ja sõjavangilaagrites: katsetati inimkeha käitumist kõrguste järsul vaheldumisel, külmas, sinepigaasi ja mitme mürgi ning ravimite mõju inimesele jne. Tapeti 112 juuti, et uurida nende anatoomiat ja aju, ning lõpuks saadeti skeletid Strasbourgi ülikooli skelettide kogu täienduseks.²⁶ Süüalustest seitse (Viktor Brack, Karl Brandt, Rudolf Brandt, Karl Gebhardt, Waldemar Hoven, Joachim Mrugowsky ja Wolfram Sievers) mõisteti surma ja hukati 1948. aasta 2. juunil, seitse mõisteti õigeks ning ülejäänuid karistati erineva pikkusega vangistusega.²⁷

Milchi protsess

Protsess kestis 20. detsembrist 1946 kuni 17. aprillini 1947²⁸ ning süüaluseks oli Saksa lennuväe endine kindralfeldmarssal Erhard Milch, kes oli olnud 1939–1945 Luftwaffe peainspektor ja Hermann Göringi asetäitja. Milchi süüdistati sõjakuritegudes ja inimsusvastastes kuritegudes, muu hulgas ka osalemises mitme eelmisel protsessil arutatud inimkatse korraldamises. Milch mõisteti eluks ajaks vangi.²⁹ Osas süüdistuspunktides, sh inimkatsetes, teda süüdi ei tunnistatud.³⁰ 1951. aastal vähendati tema karistust 15 aastani ja 1954. aastal lasti Milch vabaks. Ta suri 1972. aastal.³¹

²⁶ Trials I, 3, 8–16.

²⁷ The Nuremberg Trials: The Doctors Trial, <http://www.law.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/nuremberg/NurembergDoctorTrial.html>, 19. jaanuar 2011.

²⁸ Trials II, 355.

²⁹ Trials II, 797.

³⁰ Trials II, 773–779.

³¹ Axis Biographical Research, <http://www.geocities.com/~orion47/>, 19. jaanuar 2011.

Juristide protsess

Protsess juristide üle peeti 17. veebruarist kuni 4. detsembrini 1947.³² Kohtu all olid Hitleri-Saksamaa tähtsamad juristid: Josef Altstötter, Wilhelm von Ammon, Paul Barnickel, Hermann Cuhorst, Karl Engert, Günther Joel, Herbert Klemm, Ernst Lautz, Wolfgang Mettgenberg, Günther Nebelung, Rudolf Oeschey, Hans Petersen, Oswald Rothaug, Curt Rothenberger, Franz Schlegelberger ja Carl Westphal. Neid süüdistati vandenõus, sõjakuritegudes, inimsusvastastes kuritegudes ning osa kohtualuseid ka kuulumises kuritegelikesse organisatsioonidesse. Lisaks süüdistati juriste diskrimineerivate seaduste väljatöötamises, repressioonidele ja riikide ebaseaduslikule annekteerimisele kaasaitamises jm.³³ Neli süüalust mõisteti õigeks,³⁴ kümnele mõisteti erineva pikkusega vanglakaristus eluaegselt kuni viie aastani,³⁵ Carl Westphal tegi juba enne protsessi algust enesetapu ning Karl Engerti, kelle terviseseisund ei lubanud kohtupidamisest osa võtta, puhul loeti kohtupidamine kehtetuks.³⁶

WVHA protsess

Protsess SSi Majanduse ja Halduse Peaameti üle kestis 10. märtsist kuni 3. novembrini 1947.³⁷ Kohtupingis olid WVHA kõrged ametnikud Oswald Pohl, August Frank, Georg Lörner, Heinz Karl Fanslau, Hans Lörner, Josef Vogt, Erwin Tschentscher, Rudolf Scheide, Max Kiefer, Franz Eirenschmalz, Karl Sommer, Hermann Pook, Hans Heinrich Baier, Hans Hohberg, Leo Volk, Karl Mummenthey, Hans Bobermin ja Horst Klein. 10. seaduse kohaselt süüdistati neid vandenõus, sõjakuritegudes, inimsusvastastes kuritegudes ja kõiki peale Hans Hohbergi ka kuritegelikku

³² Trials III, 5.

³³ Trials III, 15–26.

³⁴ Trials III, 1156–1159.

³⁵ Trials III, 1200–1201.

³⁶ Trials III, 954.

³⁷ Trials V, 195.

organisatsiooni kuulumises (kõik peale tema kuulusid SSi). Täpsemalt süüdistati neid muu hulgas koonduslaagrite administreerimises, orjatöö kasutamises, mõrvades, vangide piinamises, okupeeritud alade elanike orjusse küüditamises jne.³⁸ Kohus ei leidnud süüd kolmel süüalusel,³⁹ neli mõisteti surma ja ülejäänutele mõisteti erineva pikkusega vanglakaristus.⁴⁰ Sellega protsess ei lõppenud. Mitu süüalust leidsid, et nende õigusi oli kohtupidamise ajal rikutud, ja järgmise aasta suvel vaadati kohtuasjad uuesti läbi.⁴¹ Selle tulemusena muudeti ära kolm surmaotsust ja vähendati kolme mehe vangistusaega.⁴² Kokkuvõttes hukati vaid Oswald Pohl; Franz Eirenschmalzi surmaotsus asendati üheksa-aastase vangistuse, Georg Loerneri surmaotsus algul eluaegse ja hiljem 15-aastase vangistuse ning Karl Sommeri surmaotsus algul eluaegse ja hiljem 20-aastase vangistusega.⁴³

Flicki protsess

Protsess Flicki Kontserni (kaevandused, metallurgiatööstus) juhtivate ametnike vastu peeti 19. aprillist kuni 22. detsembrini 1947.⁴⁴ Süüalused olid Friedrich Flick, Otto Steinbrinck, Odilo Burkart, Konrad Kaletsch, Bernhard Weiss ja Hermann Terberger. Neid süüdistati sõjakuritegudes ja inimsusvastastes kuritegudes, Himmleri sõpraderingi kuulumises ja SSi toetamises, Steinbrincki süüdistati ka SSi kuulumises. Konkreetsemad süüdistused olid muu hulgas orjatöö kasutamine, okupeeritud riikide majanduse ekspluateerimine ja Saksa majanduse aarianiseerimises osalemine (juutidele kuulunud ettevõtete omanikelt

³⁸ Trials V, 200–208.

³⁹ Trials V, 1001–1004; 1015–1018; 1059–1062.

⁴⁰ Trials V, 1062–1064.

⁴¹ Trials V, 1168–1169.

⁴² Trials V, 1251–1253.

⁴³ Harvard Law School Library, Nuremberg Trials Project, A Digital Document Collection, Introduction to NMT Case 4 U.S.A. v. Pohl *et al.* http://nuremberg.law.harvard.edu/php/docs_swi.php?DI=1&text=pohl, 19. jaanuar 2011.

⁴⁴ Trials VI, 3–4.

äravõtmine).⁴⁵ Kolm süüalust mõisteti õigeks ja kolmele mõisteti vangistus pikkusega kahest ja poolest kuni seitsme aastani.⁴⁶

I. G. Farbeni protsess

I. G. Farbeni (*Interessengemeinschaft Farbenindustrie AG*, keemiatööstuskontsern) protsess oli teine protsess saksa töösturite üle. Kohtuprotsess kestis 14. augustist 1947 kuni 30. juulini 1948.⁴⁷ Süüalused olid Carl Krauch, Hermann Schmitz, Georg von Schnitzler, Fritz Gajewski, Heinrich Hörlein, August von Knieriem, Fritz ter Meer, Christian Schneider, Otto Ambros, Max Brüggemann, Ernst Bürgin, Heinrich Bütefisch, Paul Häfliger, Max Ilgner, Friedrich Jähne, Hans Kühne, Carl Lautenschläger, Wilhelm Mann, Heinrich Oster, Karl Wurster, Walter Dürrfeld, Heinrich Gattineau, Erich von der Heyde ja Hans Kugler. Neid süüdistati sõjakuritegudes, inimsusvastastes kuritegudes, kuritegudes rahu vastu ja vandenõus. Süüdistused võeti kokku viide suurde süüdistuspunkti: agressiivsete sõdade planeerimine, ettevalmistamine ja algatamine; rüüstamine ja röövimine; orjapidamine ja massimõrvad; vandenõu; lisaks süüdistati Schneiderit, Bütefischit ja von der Heydet SSi kuulumises. Konkreetsemate süüdistuste hulgas olid mürkgaaside tootmine, Saksa sõjamasina ülesehitamisele kaasaitamine vastuolus Versailles' rahulepinguga, allutatud maade majandusettevõtete allutamine enda vajadustele, orjatöö kasutamine, inimkatsetes osalemine.⁴⁸ Süüalune Brüggemann eemaldati tervislikel põhjustel kohtupidamisest,⁴⁹ kümme kohtualust mõisteti õigeks ja 13-le mõisteti vanglakaristus poolteisest kuni kaheksa aastani.⁵⁰

⁴⁵ Trials VI, 11–25.

⁴⁶ Trials VI, 1228.

⁴⁷ Trials VII, 1–3.

⁴⁸ Trials VII, 11–60.

⁴⁹ Trials VIII, 1083.

⁵⁰ Trials VIII, 1205–1209.

Kagu-Euroopa kindralite protsess

Protsess sõjalist okupatsiooni Balkanil juhtinud kindralite üle kestis 8. juulist 1947 kuni 19. veebruarini 1948.⁵¹ Süüdistatavad olid:

- kindralfeldmarssal Wilhelm List (1939–1941 14. ja 12. armee ülemjuhataja, 1941 sõjavägede juhataja Kagu-Euroopas (*Wehrmachtbefehlshaber Südost*)),
- kindralfeldmarssal Maximilian von Weichs (1943–1945 väegrupi F ülemjuhataja ja sõjavägede ülemjuhataja Kagu-Euroopas (*Oberbefehlshaber Südost*)),
- kindraloberst Lothar Rendulic (1943–1944 2. tankiarmee ülemjuhataja),
- inseneriväe kindral Walther Kuntze (1941–1942 12. armee ülemjuhataja ja sõjavägede juhataja Kagu-Euroopas),⁵²
- jalaväekindral Hermann Foertsch (1941–1942 12. armee kindralstaabi ülem, 1943–1944 väegruppid E ja F kindralstaabi ülem ning ühtlasi Kagu-Euroopa sõjavägede ülemjuhataja kindralstaabi ülem),
- mägikütiväe kindral Franz Böhme (1940–1943 XVIII mägikütikorpuse juhataja, 1941. a sügisel Serbias asunud vägede juhataja ja 1944. a suvel 2. tankiarmee ülemjuhataja kt),
- lennuväekindral Hellmuth Felmy (1941–1942 Lõuna-Kreekas asunud vägede ülem, 1943–1944 LXVIII armeekorpuse juhataja Kreekas),
- mägikütiväe kindral Hubert Lanz (1940–1942 1. mägikütidiviisi ülem, 1943–1945 XXII mägikütikorpuse juhataja),
- jalaväekindral Ernst Dehner (1943–1944 LXIX armeekorpuse juhataja),
- jalaväekindral Ernst von Leyser (1943–1944 XV armeekorpuse, 1944–1945 XXI armeekorpuse juhataja),

⁵¹ Trials XI, 759–760.

⁵² Walther Kuntze juhtis 1940–1941 XXXXII armeekorpust, mis 1941. aasta juulist oktoobrini võitles Eestis. Toim.

- lennuväekindral Wilhelm Speidel (1942–1943 Lõuna-Kreekas asunud vägede juhataja, 1943–1944 sõjaväelise okupatsiooni juht Kreekas),
- kindralmajor Kurt von Geitner (1942–1943 Serbias asuvate vägede juhataja staabiülem).

Neid süüdistati sõja- ja inimsusvastastes kuritegudes, muu hulgas pantvangide võtmises ja tapmises kättemaksuks rünnakute eest Saksa vägedele, okupeeritud alade külade ja linnade hävitamises, elanike vägivaldses deporteerimises ja koonduslaagritesse kogumises, vangilangenud vaenlase sõduritele sõjavangistaatuse mitteandmises ja nende hukkamises, okupeeritud alade elanike piinamises, töөлendumises jne.⁵³ Böhme sooritas pärast süüdistuse esitamist enesetapu ja von Weichs eemaldati kohtupidamisest, sest tema tervislik olukord ei lubanud õigusemõistmises osaleda.⁵⁴ Kahel mehel süüd ei leitud ning ülejäänutele mõisteti vanglakaristus seitsmest aastast kuni eluaegseni.⁵⁵

RuSHA protsess

Kaheksas Nürnbergi järelprotsess peeti 10. oktoobrist 1947 kuni 10. märtsini 1948.⁵⁶ Kuigi protsessi kutsutakse SSi Rassi- ja Asustuse Peaameti (*Rasse- und Siedlungshauptamt*) järgi RuSHA protsessiks, olid kohtu all tegelikult SSi nelja osakonna ja ameti (ka *Stabshauptamt des Reichskommissars für die Festigung des deutschen Volkstums*,⁵⁷ *Lebensborn e. V.*⁵⁸ ja

⁵³ Trials XI, 764–776.

⁵⁴ Trials XI, 759.

⁵⁵ Trials XI, 1318–1319.

⁵⁶ Trials IV, 600.

⁵⁷ Üks Heinrich Himmleri tiitleid oli Saksa Rahvuse Kindlustamise Riigikomissar (*Reichskommissar für die Festigung des deutschen Volkstums*). *Stabshauptamt* (staabi-peamet) oli asutus, mis tegeles Himmleri ülesannetega selles funktsioonis.

⁵⁸ SSi juures tegutsenud organisatsioon, mis tegeles eugeenikaküsimustega (nn tõuparandusega), toetas SSi liikmete naisi ja lapsi, samuti vallasemasid, kes olid saanud lapse SSi liikmega. Oma tegevuses lähtus *Lebensborn* aariaprintsiipidest, soodustades nn tõupuhaste laste sigitamist ja soodsate majandusolude loomist nende kasvatamiseks. *Lebensborn*'i programmidesse

Volksdeutsche Mittelstelle (VoMi)⁵⁹⁶⁰ tähtsamad tegelased: Ulrich Greifelt, Rudolf Creutz, Konrad Meyer-Hetling, Otto Schwarzenberger, Herbert Hübner, Werner Lorenz, Heinz Brückner, Otto Hofmann, Richard Hildebrandt, Fritz Schwalm, Max Sollmann, Gregor Ebner, Günther Tesch ja Inge Viermetz. Neid süüdistati inimsusvastastes ja sõjakuritegudes, kõiki peale Viermetzi ka kuritegelikesse organisatsioonidesse kuulumises, täpselt pandi neile muu hulgas süüks genotsiidi, okupeeritud alade elanikelt laste äravõtmist germaniseerimise eesmärgil, inimeste küüditamist ja vabaks jäänud piirkondade sakslastega asustamist, okupeeritud alade elanike Saksa relvajõududes teenima sundimist jne.⁶¹ Süüalustest üks mõisteti õigeks, viie süüaluse puhul leiti, et juba vangistuses veedetud ajast piisas karistuseks, ning ülejäänud kaheksale mõisteti vanglakaristus kümnest aastast kuni eluaegseni.⁶² Richard Hildebrandt anti Poolale välja ja ta hukati seal 1952. aastal.

Einsatzgruppe'de protsess

Einsatzgruppe'de liikmete üle peeti kohut 15. septembrist 1947 kuni 10. aprillini 1948.⁶³ *Einsatzgruppe*'d (EG) ehk operatiivgruppid olid salapolitseiüksused, mille ülesanne oli tungida vahetult lahinguüksuste järel vallutatud territooriumile, elimineerida režiimi poliitilised ja rassilised vastased ning muidu ebasoovitav kontingent (poliitikatagelased, kommunistid, partisanid, juudid, mustlased, asotsiaalid) ning valmistada ette pind tsiviilokupatsiooniasutustele võimu ülevõtmiseks. Esimesed EGd formeeriti Austria *Anschluß*'i ja Tšehhimaa annekteerimise ajal

kaasati ka nn rassiliselt sobivad orvud. *Lebensborn*'i süüdistati ka laste röövimises vanematelt ja Saksamaale viimises. *Lebensborn*'i emade kodud ja lastekodud tegutsesid ka okupeeritud aladel.

⁵⁹ SSi asutus, mis tegeles nn rahvussakslaste (väljaspool Saksamaad elavad sakslased) küsimustega.

⁶⁰ Trials IV, 599.

⁶¹ Trials IV, 608–618.

⁶² Trials V, 165–167.

⁶³ Trials IV, 3.

1938–1939. Laiaulatuslikum oli EGde hävitustegevus Poola sõjakäigu ajal ja järel 1939. a sügisel. Sõjakäiguks Nõukogude Liidu vastu formeeriti neli EGD (vastavalt A väegrupi Nord, B väegrupi Mitte ning C ja D väegrupi Süd lähitagalas tegutsemiseks). EGde allüksused olid omakorda *Einsatzkommando*'d (EK) ja *Sonderkommando*'d. Eesti alal tegutses EG A *Sonderkommando 1a* (ülem Martin Sandberger, 1911–2010). Pärast ühe või teise okupeeritud ala tsiviilokupatsoonivõimu alla andmist formeeriti EG üksuste baasil sageli julgeolekupolitsei ja SD aparaat sellel territooriumil. Nii sai Martin Sandbergerist Julgeolekupolitsei ja SD ülem Eestis.

EGde arvele pannakse suurem osa aastatel 1941–1942 idarinde tagalas toime pandud inimsusvastastest kuritegudest. Samas ei olnud EGD kuigi suurearvulised. Näiteks EG A-sse kuulus alla 1000 liikme.⁶⁴

Süüalusteks olid *SS-Gruppenführer* Otto Ohlendorf (EG D), *SS-Brigadeführer* Heinz Jost (EG A), *SS-Brigadeführer* Erich Naumann (EG B), *SS-Brigadeführer* Otto Rasch (EG C), *SS-Brigadeführer* Erwin Schulz (EG C), *SS-Brigadeführer* Franz Six (EG B), *SS-Standartenführer* Paul Blobel (EG C), *SS-Standartenführer* Walter Blume (EG C), *SS-Standartenführer* Martin Sandberger (EG A), *SS-Standartenführer* Willy Seibert (EG D), *SS-Standartenführer* Eugen Steimle (EG C), *SS-Obersturmbannführer* Ernst Biberstein (EG C), *SS-Obersturmbannführer* Werner Braune (EG D), *SS-Obersturmbannführer* Walter Hänsch (EG C), *SS-Obersturmbannführer* Gustav Nosske (EG D), *SS-Obersturmbannführer* Adolf Ott (EG B), *SS-Obersturmbannführer* Eduard Strauch (EG A), *SS-Sturmbannführer* Emil Haussmann (EG D), *SS-Sturmbannführer* Waldemar Klingelhöfer (EG B), *SS-Sturmbannführer* Lothar Fendler (EG C), *SS-Sturmbannführer* Waldemar von Radetzky (EG B), *SS-Hauptsturmführer* Felix Rühl (EG D), *SS-Obersturmführer* Heinz Schubert (EG D) ja *SS-Oberscharführer* Mathias Graf (EG C). Neid süüdistati inimsusvastastes kuritegudes, sõjakuritegudes ja kuulumises kuritegelikesse organisatsioonidesse,

⁶⁴ Einsatzgruppe'de kohta vt Argo Kuusik, „German Police Institutions in Estonia in 1941–1944,” – *Estonia 1940–1945: Reports of the Estonian International Commission for the Investigation of Crimes Against Humanity*, ed. Toomas Hiio *et al.* (Tallinn: Inimsusevastaste Kuritegude Uurimise Eesti Sihtasutus, 2006), 573–575; Argo Kuusik, „Security Police and SD in Estonia in 1941–1944” – *Estonia 1940–1945*, 577–601.

eriti juutide, mustlaste, kommunistide ja tsiviilisikute mõrvamises, sõjavangide väärkohtlemises, sünagoogide hävitamises jne.⁶⁵ Süüalune Hausmann sooritas pärast süüdistuse kättesaamist enesetapu,⁶⁶ Rasch eemaldati kohtupidamisest tervislikel põhjustel,⁶⁷ ülejäänutest leiti üks süüalune oma karistuse seni vangis oldud ajaga kandnud olevat. 14 meest mõisteti surma ja seitsmele süüalusele määrati vanglakaristus kümnest aastast kuni eluaegseni.⁶⁸ Surmamõistetutest hukati Otto Ohlendorf, Erich Nauemann, Paul Blobel ja Werner Braune. Walter Blume, Martin Sandbergeri, Willy Seiberti, Eugen Steimle, Ernst Bibersteini, Walter Hänschi, Adolf Otti, Waldemar Klingelhöferi ja Heinz Schuberti surmaotsus muudeti hiljem erineva pikkusega vanglakaristuseks.⁶⁹ Surma mõistetud Eduard Strauch anti üle Belgia võimudele ja ta suri 1955. aastal vangla haiglas.⁷⁰

Kruppi protsess

Nürnbergi järelprotsesside kolmas protsess töösturite üle peeti Kruppi kontserni üle 17. novembrist 1947 kuni 31. juulini 1948.⁷¹ Kohtu all olid Alfried Felix Alwyn Krupp von Bohlen und Halbach, Ewald Oskar Ludwig Loeser, Eduard Houdremont, Erich Müller, Friedrich Wilhelm Janssen, Karl Heinrich Pfirsch, Max Otto Ihn, Karl Adolf Ferdinand Eberhardt, Heinrich Leo Korschan, Friedrich von Bülow, Werner Wilhelm Heinrich Lehmann ja Hans Albert Gustav Kupke. Neid süüdistati kuritegudes rahu vastu, vandenõus, sõja- ja inimsusvastastes kuritegudes (rüüstamises, röövimises, küüditamises, ekspluateerimises ja orjatöö kasutamises). Täpsemalt süüdistati neid muu hulgas agressiivsete sõdade algatamises osalemises, Versailles' rahulepingu sätete rikkumises, spionaažis Saksa-

⁶⁵ Trials IV, 13–22.

⁶⁶ Trials IV, 24.

⁶⁷ Trials IV, 67–68.

⁶⁸ Trials IV, 587–589.

⁶⁹ Benjamin B. Ferencz, „Law. Not War,“ <http://www.benferencz.org/stories/4.html#35>, 19. jaanuar 2011.

⁷⁰ http://inquiry.ushmm.org/uia-cgi/uia_doc/photos/1926?hr=null, 4. märts 2009.

⁷¹ Trials IX, 2.

maa heaks, varade omanikelt äravõtmises okupeeritud riikides, tööliste vägivaldses Saksamaale toomises, tööliste rassilisel, usulisel või poliitiliste vaadete alusel tagakiusamises jne.⁷² Üks kohtualustest mõisteti õigeks, ühe puhul leiti, et seni vangis oldud ajast piisab karistuseks, ülejäänutele mõisteti vanglakaristus kuuest kaheteistkümne aastani.⁷³

Ministeeriumide protsess

Ministeeriumide protsessi nimi tuleneb sellest, et suurem osa süüaluseid teenisid Kolmanda Riigi valitsusasutustes. Protsess oli kõigest Nürnbergi sõjakohtute protsessidest pikim, kestes 20. novembrist 1947 kuni 13. aprillini 1949.⁷⁴ Süüdistatavad olid välisministeeriumi riigisekretär ning hilisem suursaadik Roomas ja Vatikanis Ernst von Weizsäcker,⁷⁵ välisminister Ribbentropi ülemadjutandi asetäitja ja hilisem välisministeeriumi riigisekretär Gustav Adolf Steengracht von Moyland, majandus- tegelane Wilhelm Keppler, kes valitses SSi poolt konfiskeeritud ettevõt- teid okupeeritud aladel ning oli kontaktisikuks Saksa töösturite ja Hitleri vahel, Hitleri asetäitja Rudolf Hessi staabis teeninud ja hiljem välismi- nisteeriumi üle viidud Ernst Wilhelm Bohle, välisministeeriumi poliiti- lise osakonna juhataja Ernst Wörmann, välisministeeriumi sideohvitser OKW juures Karl Ritter, Wörmanni asetäitja Otto von Erdmannsdorf, Saksa riigi eriesindaja Ungaris 1944. aastal Edmund Veesenmayer, Riigi- kantselei ülem Hans Heinrich Lammers, siseministeeriumi riigisekretär Wilhelm Stuckart, toitlus- ja põllumajandusminister Richard Walther Darré, presidendikantselei ülem Otto Meissner, NDSAP pressiuülem ja propagandaministeeriumi riigisekretär Otto Dietrich, SSi peaameti ülem Gottlob Berger, SD ja hiljem ka *Abwehr*'i ülem Walther Schellenberg, rahandusminister Lutz Schwerin von Krosigk, Riigipanga asepresident Emil Puhl, Dresdeni Panga direktor Karl Rasche, riigisekretär, Göringi

⁷² Trials IX, 7–36.

⁷³ Trials IX, 1449–1452.

⁷⁴ Trials XII, 2–3.

⁷⁵ Saksamaa endise presidendi (1984–1994) Richard von Weizsäckeri isa.

asetäitja Paul Körner, metallitööstuskontserni *Hermann-Göring-Werke* juht Paul Pleiger ja relvastusministeeriumi planeerimisosakonna juhataja Hans Kehrl. Neid süüdistati agressiivsete sõdade planeerimises, algatamises ja pidamises, inimsusvastastes ja sõjakuritegudes ning vandenõus, mitut kohtualust süüdistati ka kuulumises kuritegelikesse organisatsioonidesse. Konkreetsemad süüdistuspunktid olid näiteks Saksamaa majanduslik, sõjaline, finantsiline ja administratiivne sõjaks ettevalmistamine, teiste riikidega lepete sõlmimine samaaegselt viienda kolonni toetamisega nendes riikides, sõjavangide väärkohtlemine ja tapmine, inimeste tagakiusamine rassi, poliitiliste ja usuliste vaadete pärast, juutide varanduste äravõtmine, orjatöö kasutamine jne.⁷⁶ Kaks süüalust mõisteti õigeks,⁷⁷ ühe puhul leiti, et johtuvalt tema kehvast tervisest oleks vangla sama hea kui surmaotsus ja sellest tulenevalt loeti tema karistus seni vangistuses viibitud ajaga kantuks, ülejäänutele mõisteti erineva pikkusega vanglakaristus kestusega neljast kahekümne viie aastani.⁷⁸

OKW protsess

OKW (*Oberkommando Wehrmacht*, Sõjavägede Ülemjuhatus) protsess oli viimane siin käsitletavatest Nürnbergi järelprotsessidest ja kestis 30. detsembrist 1947 kuni 28. oktoobrini 1948. Kohtu all oli mitu *Wehrmacht*'i juhtkonda kuulunud kõrgemat ohvitseri:

- kindralfeldmarssal Wilhelm Ritter von Leeb (1938 12. armee ülemjuhataja Sudeedimaa okupeerimisel, 1939 väegrupi C ülemjuhataja Poola sõjakäigu ajal ning 1939–1942 väegrupi Nord ülemjuhataja);
- kindralfeldmarssal Hugo Sperrle (1939–1944 3. õhulaevastiku ülemjuhataja ja ühtlasi 1940–1944 õhujõudude ülemjuhataja läänerindel);

⁷⁶ Trials XII, 13–63.

⁷⁷ Trials XIV, 576–578, 605–609.

⁷⁸ Trials XIV, 866–870.

- kindralfeldmarssal Georg Karl Friedrich-Wilhelm von K uchler (1939 Poola sõjakäigu ajal 3. armee  lemjuhataja, 1939–1942 18. armee  lemjuhataja (Leningradi, Eesti ja Läti suund), 1942–1944 väegrupi Nord  lemjuhataja);
- kindralooberst Johannes Blaskowitz (1939 Poola sõjakäigu ajal 8. armee  lemjuhataja, 1939–1940 vägede  lemjuhataja ida suunal, 1940. a mais 9. armee  lemjuhataja ja juunis Põhja-Prantusmaa s jakomandant, 1940–1944 1. armee, 1944–1945 v gruppide G ja H ning 25. armee  lemjuhataja, 1945. a mais Hollandi kindluspiirkonna  lemjuhataja);
- kindralooberst Hermann Hoth (1938–1941 XV armeekorpuse (alates 1940 3. tankigrupp) juhataja, 1941–1943 juhtis 17. armeed ja 4. tankiarmeed; 1945. a mais vägede  lemjuhataja Erzgebirges);
- kindralooberst Hans Reinhardt (1939 Poola sõjakäigu ajal juhtis 4. tankidiviisi, 1940 XXXI armeekorpuse juhataja l anerindel, 1941–1942 3. tankigrupi juhataja, 1942–1944 3. tankiarmee  lemjuhataja, 1944–1945 väegrupi Mitte, 1945 väegrupi Nord  lemjuhataja);
- kindralooberst Hans von Salmuth (1939–1940 v gruppide Nord ja B kindralstaabi  lem, 1941 XXX armeekorpuse juhataja; 1942–1943 17., 4. ja 2. armee  lemjuhataja, 1943 4. armee  lemjuhataja, 1943–1944 15. armee  lemjuhataja l anerindel);
- kindralooberst Karl Hollidt (1939 Poola sõjakäigu ajal 52. jalav diviisi  lem ja 5. armee kindralstaabi  lem, 1940 9. armee kindralstaabi  lem, 1940–1942 50. jalav diviisi  lem ja XVII armeekorpuse juhataja, 1942–1943 armeegrupi Hollidt  lemjuhataja Stalingradi rindel, 1943 6. armee  lemjuhataja; 1945 komandeeriti parteikantslei direktori käsutusse ja m arati Reini-Vestfaali t ostuspiirkonna *Gauleiter*'i eriesindajaks tootmise, kaitsevõime ja sõjaliste operatsioonide ettevalmistamise küsimuses);
- kindraladmiral Otto Schniewind (1938–1941 mereväe ülemjuhatuses meresõja v ejuhatuses  lem (juhataja – *Befehlshaber*), 1941–1944 mereväe ülemjuhatuses laevastiku juhatuses  lem (*Flottenchef*), 1943–1944 ühtlasi merev egrupi Nord  lemjuhataja);

- õhutõrjeväe (hiljem jalaväe-)kindral Karl von Roques (1939–1940 143. diviisi ülem, 1941–1942 väegrupi Süd tagalapiirkonna juhataja ja julgestusüksuste komandeeriv kindral);
- jalaväekindral Hermann Reinecke (1938–1945 vastutas OKWs sõjavangide valdkonna eest, 1942–1945 ühtlasi OKW sõjavägede üldameti ülem ja 1943–1945 OKW natsionaalsotsialistliku juhtimisstaabi ülem);
- suurtükiväekindral Walther Warlimont, (1938–1944 maaväe ülemjuhatause operatiivosakonna ülema Alfred Jodli asetäitja ja maakaitseameti ülem, 1941. a juunis kirjutas alla kurikuulsa „komissaride korralduse”; 1944. a septembris kaotas Hitleri usalduse kaotusmeeleolude pärast ja saadeti juhtide reservi);
- jalaväekindral Otto Wöhler (1939 Poola sõjakäigu ajal oli 14. armee operatiivosakonna ülem, 1940 XVII armeekorpuse kindralstaabi ülem läänerindel; 1941–1942 11. armee kindralstaabi, 1942–1943 väegrupi Mitte kindralstaabi ülem; 1943 I armeekorpuse juhataja, 1943–1944 8. armee, 1944–1945 väegrupi Süd ülemjuhataja);
- SS-*Standartenführer* Rudolf Lehmann (1939 Poola sõjakäigul oli SS-rügemendi *Germania* rühmaülem, 1940 läänerindel sama rügemendi kompaniülem; 1940–1941 SS-diviisi *Leibstandarte Adolf Hitler* staabi käsundusohvitser, 1942–1944 sama diviisi operatiivosakonna ülem; 1944–1945 I SS-soomuskorpuse staabiülem läänerindel, 1945 kevadel 2. SS-tankidiviisi „Das Reich” ülem).

Neid süüdistati kuritegudes rahu vastu, sõja- ja inimsusvastastes kuritegudes ning vandenõus. Konkreetsemalt süüdistati neid sõdade planeerimises osalemises, sõjavangide tapmises, teatud vastase sõjaväelaste rühmadele (nt Punaarmee politrukidele, eriüksustele) sõjavangistatuse andmisest keeldumises, sõjavangide tööle sundimises, okupeeritud alade elanike tapmises ja kas kohapeal või Saksamaal tööle sundimises, kohalike elanike varade hävitamises ja konfiskeerimises ilma sõjalise vajaduseta jne.⁷⁹ Johannes Blaskowitz tegi 1948. aasta veebruaris enese-

⁷⁹ Trials X, 10–48.

tapu,⁸⁰ kaks meest mõisteti õigeks ja ülejäänud üheteistkümnele mõisteti erineva pikkusega vanglakaristus kolmest aastast kuni eluaegseni.⁸¹ Ainsana suri vangistuses 20 aastaks vangi mõistetud Karl von Roques (1949. aastal Landsbergi vanglas).⁸²

Nürnbergi järelprotsesside materjalid on olnud aluseks suurele hulga uurimistöodele ja kirjandusele. Eeskätt on tegu suure hulga pretseidentidega sõjaõiguse vallas, mis puudutavad sõjaväe tegevust nii sõjavangide ja okupeeritud alade tsiviilelanike kohtlemisel kui ka ümberkäimisel materiaalsete väärtustega okupeeritud aladel (sõjakuriteod). Eraldi valdkond on *Einsatzgruppe*de toime pandud inimsusvastased kuriteod ja genotsiid. Samuti uuriti Nürnbergi järelprotsessidel riigi kõrgema ametnikkonna ja tööstusjuhtide vastutust sõjani viinud ja sõja ajal langetatud otsuste ettevalmistamisel ja täidesaatmisel.

Autograafid

Autograafide kirjeldus

Autograafid jõudsid muuseumi papist karbis, kus lisaks autori kogutud lehtedele autograafidega olid ka mitme autograafilehe koopiad, mõned fotod ja karikatuurid. Mitu lehte kandsid Tommy Tomsoni *copyright*'i templit. Autograafid ise on dokumendikiledes. Kokku on 29 nummerdatud kilet (1.–32.), puuduvad numbrid 2; 5 ja 6. Kõikides kiledes peale kolmanda on üks leht suuruses 12,5 × 20 cm, kolmandas kiles on 28 lehte, millest 26 on sama suured kui eraldi kiledes olevad lehed, kuid kaks on väiksemad: 14,5 × 10,5 ja 14,7 × 10,5 cm. Lehed on valdavalt õhukesed, välja arvatud kolm, mis on silmatorkavalt paksemal ja kvaliteetsemal paberil. On lehti, millel on mitme inimese kirjutised, aga ka lehti, millel on ainult ühe isiku autograaf. Kolmanda kile autograafilehtede hulgas on kolm lehte, millele keegi on hariliku pliiatsiga märkmeid teinud. Lisaks

⁸⁰ Trials X, 3.

⁸¹ Trials X, 695–696.

⁸² Axis Biographical Research, <http://www.geocities.com/~orion47/>, 19. jaanuar 2011.

on üheksa lehte, mis polnud kiledes ja millele on keegi kirjutanud numbreid, nimesid ja protsesside nimetusi. Neist kaheksa on samasugustel lehtedel nagu kiledes olevad lehed, üks aga ruuduline leht suurusega 28,6 × 22,3 cm. Sellele lehele on kirjutatud peale hariliku pliiatsi ka tindija viltpliiatsiga.

Autograafilehtedele on keegi teinud hariliku pliiatsiga ülestähendusi: mõni isik on nummerdatud, mõni isegi mitmel viisil (isiku kirjutise juurde on kirjutatud numbreid või tähti, mõnele numbrile on ring ümber tõmmatud). Osa numbreid autograafilehtedel isikute juures ühtivad sama numbriga tähistatud isikunimega märkmelehtedel. Kohati aga ka ei ühti ja nii on osa kirjutiste tähistamise mõte teadmata. Lisamärkmed on arvatavasti teinud koguaja, sellele viitavad ka initsiaalid *T. T.*, mis on kirjutatud numbrite juurde. On võimalik, et autograafide kogumisega tegeles rohkem kui üks inimene, sellele viitab näiteks asjaolu, et kindralfeldmarssal Listilt on kaks autograafi.⁸³

Siinkirjutaja on suutnud tuvastada umbes 160 end jäädvustanud inimest. Arv ei ole täiesti kindel, sest osa kirjutisi pole käekirjade iseärasuste tõttu loetavad ja seega ei ole mõnel juhul selge, kas allkiri, mis mõne tekstikatke all on, kuulub teksti juurde või mitte. Nelja allkirja ei suutnud siinkirjutaja välja lugeda. Mitu autograafi polnud raskesti loetava käekirja tõttu täielikult arusaadavad.

Autograafid pärinevad ajavahemikust 20. august 1947 kuni 29. september 1948. Tegelikult on võimalikud ka varasemad ja hilisemad kuupäevad, sest osa autograafe on dateerimata. Ühe ja sama protsessi süüaluste autograafid on tihti samade või lähedaste kuupäevadega.

⁸³ Eesti Sõjamuuseumi – Kindral Laidoneri Muuseumi arhiivkogu (edaspidi KLM Ar) f 39, Tommy Tomsoni kollektsioon.

Autograafide sisu

Osa autograafe sisaldavad pühenduse, mõttetera või soovi, samas on ka lihtsalt hulk allkirju, heal juhul koos allakirjutanu nime, endise ametikoha ja kuupäevaga. Sisuliste autograafide sisu on suhteliselt sarnane: soovitakse head eestlastele; tänatakse eesti (balti) valvureid hea kohtlemise ja kaastunde eest; loodetakse ja usutakse, et Euroopa, sh Eesti ja Saksamaa, kunagi jälle vabaks saavad jmt; kõik kirjutised on üsna lühikesed.

Järgnevalt on siinkirjutaja valinud välja huvitavamaid autograafe, mis on järjestatud protsesside järgi. Enamasti on autograafide kirjutajate kirjaviis säilitatud, samuti ei ole autograafe tõlgitud, sest see kaotaks osa kontekstist ja tähendusest. Iga protsessi viimase autograafi järele on lisatud nimekiri nendest süüalustest, kelle autograafi Tommy Tomsoni kogus ei olnud.

Arstide protsess

Nur wer selbst den Leidensweg einer Haft, einer Gefangenschaft oder eines Prozesses am eigenen Leibe erfahren hat, weiss, wie dem Betroffenen in den einzelnen Situationen zumute ist.

Rudolf Brandt

Lassen Sie mich Ihnen zum Dank den Hippokratischen Gruss sagen: υγιεινε και χαίρε!⁸⁴ Gesundheit und Freude!

Dr. Karl Brandt, Nürbg 21.8.47

Mögen Sie bald dem Weg in Ihre befreite Heimat zurückfinden und dort für den Rest Ihres Daseins ein von dem Machthunger der Grossmächte ungestörtes eigenes friedliches Leben führen. Dies wünsche ich Ihnen und Ihren Kameraden aus den baltischen Länder.

Gerhard Rose.

⁸⁴ Siin on Karl Brandt arvatavasti natuke eksinud, Hippokratase tervituse õige kirjepilt peaks olema υγιαεινε και χαίρε. Autor tänab täpsustuse eest Mart Rummot.

Milchi protsess

Mit den besten Wünschen für Ihre und Ihres Landes Zukunft.

Erhard Milch Generalfeldmarschall
in der ehemaligen deutschen Luftwaffe. Nürnberg, 22.12.47.

Juristide protsess

Die Sonne wird uns allen wieder einmal scheinen, wie wir es uns wünschen!

Dr. Mettgenberg, 13/12 47.

Gerne und dankbar werde immer gedenken der stets freundlichen Haltung unsrerer braven Esthen in der großen deutschen Notzeit.

13.12.47. Dr Oswald Rothaug, früherer Reichsanwalt.

Kogust puudub Paul Barnickeli, Hermann Cuhorsti, Karl Engerti, Günther Nebelungi, Hans Peterseni, Franz Schlegelbergeri ja Carl Westphali autograaf.

WVHA protsess

Die freie Heimat wünsch ich jedem. Mir selber bleibt sie versagt.

Franz Eirenschmalz

*Lieb und Leidenschaft können Verfliegen,
Wohlwollen aber wird ewig siegen.*

Hans Baier, Nürnberg, 8. Novemb. 47

Flicki protsess

Vielen Dank für gute Betreuung.

Friedrich Flick, 11. X. 1947, Nürnberg

I. G. Farbeni protsess

Zur Erinnerung an Nürnberg und Ihre schöne estnische Heimat, wo ich vor langen Jahren die verdienstvollen Männer Ihres Vaterlandes, Präsident Päts und General Laidoner kennen lernte.

Gebe Gott, dass bald wieder wahrhafter Friede für alle Völker sein möge.

Dr. Max Ilgner, ehemals Vorstandsmitglied
der I.G. Farbenindustrie A.G. Nürnberg, den 29. 5. 1948

Puudub Carl Krauchi, Hermann Schmitzi, Christian Schneideri, Max Brüggemanni ja Karl Wursteri autograaf.

Kagu-Euroopa kindralite protsess

Mit besten Wünschen für die kommende Zeit und zu Erinnerung an die Zeit der Befreiung Revals, der Inseln Moon, Ösel, Worms.

Kuntze, General d. Pion. 3. 3. 42⁸⁵

Die Anteilnahme ist eine grosse Erleichterung und hält den Glauben an die Menschheit aufrecht.

Wilhelm List, Generalfeldmarschall,
20./2. [1948], Gefängnis Nürnberg.

*Es ist nicht nötig, daß wir leben,
aber es ist nötig, daß wir unsere Pflicht tun.*

20. II. 48. v. Leyser gen. d. Inf. a. D.

Puudub Franz Böhme ja Maximilian von Weichsi autograaf.

⁸⁵ Peaks olema 1948. Tõenäoliselt autograafi kirjutaja eksitus. Inseneriväe kindral Walter Kuntze juhatas 1941. a juulist oktoobrini ja Otepäält kuni Saaremaani Eestis tegutsenud XXXXII armeekorpus. Autori märkus.

Max Ilgneri
autograaf.
Eesti Sõjamuuseum

Zur Erinnerung an Nürnberg
sind Ihre ohne streinhe Hei-
mat, wo ich vor langen Jahren
die verdienstvollen Männer Ihres
Vaterlandes, Präsident Pätz und
General Leidoner kennen lernte.
Geh Gott, dass bald wieder
wahrhaftigen Friede für alle Völker
sein möge!

H. Max Ilgner
ehemals Vorstandsmitglied
der I. G. Farbenindustrie A. G.

Nürnberg, den 29. 5. 1948.

RuSHA protsess

Aus der Not unserer Zeit wird trotz allem ein neues Europa entstehen!
Alle guten Wünsche für Sie.

Richard Hildebrandt, General der Waffen-SS, 19. März 1948.

Ihr habt es noch schlechter als wir – wir sind wenigstens noch in der Heimat.
Aber einmal werden wir alle auch wieder frei – jeder in seiner Heimat –
sein! Uns allen habt Ihr durch Euer anständiges und faires Verhalten das
oft nicht leichte Dasein hier im Justice Prison Nürnberg leichter gemacht.

14/III/48. F. Schwalm. SS-Standartenf.

Puudub Ulrich Greifelti, Konrad Meyer-Hetlingi, Otto Schwarzenbergeri,
Max Sollmanni, Gregor Ebneri ja Günther Teschi autograaf.

Einsatzgruppe'de protsess

Heimat ist einmalig. Für sie ist kein Opfer zu groß und wohl keines vergeblich.

Nürnberg, den 4. März 1948 M Graf

Auch wenn uns Gitter und feste Türen scheinbar trennen, den einzigen und letzten Wunsch haben wir doch gemeinsam: eine befreite Heimat.

Nürnberg, den 4. März 1948, Gustav Adolf Nosske,
ehem. SS-Obersturmbannführer

Als dank für Sie und Ihre Kameraden und in Erinnerung an Ihre schöne Heimat.

Martin Sandberger, SS-Standartenführer.

*Immer wenn Du weinst, es geht nicht mehr,
Kommt von irgendwo ein Lichtlein her,
Dass Du es noch einmal wieder zwingst
Und von Sonnenschein und Freude ringst,
Leichter trägst der Alltags harte Last,
Und wieder Kraft und Mut und Glauben hast.
Möge Auch Euch allen die Sonne den Weg in eine befreite Heimat weisen.*

Nürnberg, den 4. März 1948,
Heinz Schubert ehem. SS-Obersturmführer

Europa wird einst unser gemeinsames Vaterland werden.

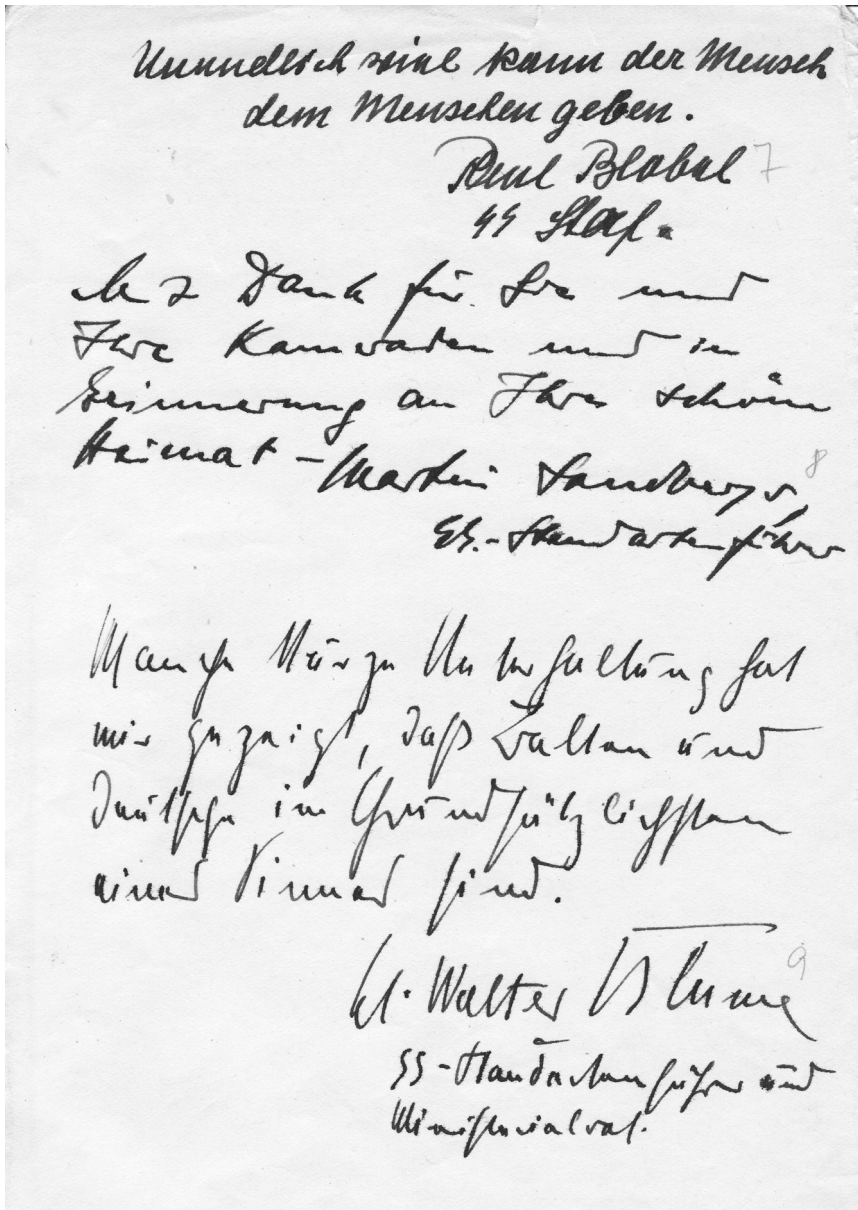
E. Steimle, SS-Standartenführer 4. III. 1948

Puudub Otto Baschi, Franz Sixi, Ernst Bibersteini, Walter Hänschi, Eduard Strauchi, Emil Hausmanni, Waldemar Klingelhöfferi ja Waldemar von Radetzky autograaf.

Kruppi protsess

Zum Erinnerung an Nürnberg.

1947/48 A. Krupp v. Bohlen u. Halbach

Paul Blobeli, Martin Sandbergeri ja Walter Blume autograafid.
Eesti Sõjamuuseum

Puudub Ewald Oskar Ludwig Loeseri, Karl Heinrich Pfirschi, Eduard Houdremonti ja Hans Albert Gustav Kupke autograaf.

Ministeeriumide protsess

Wo ein gemeinsames Schicksal Volk und Vaterland traf, da konnten Wächter zu Kameraden werden.

Nürnberg, 24.10.48, Dr. Otto Dietrich, früher Reichspressechef

Ich werde mich der estnischen Posten, die uns in Nürnberger Gefängnis bewachen, immer gern erinnern und wünsche ihnen herzlichst alles gute für ihre Zukunft.

Ernst Woermann, früher Deutscher Botschafter in China
Nürnberg, 11. Oktober 1948

*Mitten im Kriege aufgestellt, gehörten die estnische u. die beiden lettischen Div. der Waffen SS vom ersten bis zum letzten Tage des Krieges zu den besten Div. des deutschen Heeres. Für eine freie Heimat sind tausende gefallen – ihr blut wird nicht umsonst geflossen sein. Einmal wird noch das Baltikum wieder frei sein!*⁸⁶

Nürnberg, den 24. oktober 1948,
Gottlob Berger Gen. d. Wa. SS, SS Obergruppenführer

Puudub Gustav Adolf Steengracht von Moylandi, Wilhelm Keppleri, Wilhelm Stuckarti, Richard Walther Darré ja Karl Rasche autograaf.

OKW protsess

*„Einer trage des anderen Last, so werdet ihr das Gesetz Christi erfüllen“
(Gal 6, 2)*⁸⁷.

Karl Hollidt, Generaloberst, 18.10.48.

⁸⁶ Gottlob Berger SSi Peaameti ülemana oli üks Läti ja Eesti Relva-SSi väekoondiste formeerimise organiseerijaid. Vt Toomas Hiio ja Peeter Kaasik, „Estonian Units in the Waffen-SS,” – *Estonia 1940–1945*, 927–967.

⁸⁷ Uus Testament, Pauluse kiri galaatlastele, 6, 2.

Möge Estland bald wieder befreit werden.

Nürnberg, 18. 10. 1948, v. Leeb Feldmarschall

Nie verzagen!

Georg von Kuchler Feldmarschall.

Puudub Hugo Sperrle, Johannes Blaskowitzi ja Otto Wöhleri autograaf.

Muud

Lisaks oli autograafide kogus kirjutisi, mille autorid ei olnud Nürnbergi järelprotsessidel süüalused: Maria Merkel, Pia Baur, Otto Barnewald, Curt Gallenkamp, Herbert Köstlin, Emilie Maria Edelman (?), Luise Kammer (?), Wilhelm Wiebeus (?), Albert Schwarz.⁸⁸ Pia Baur oli tegelikult Eleonore Baur, tuntud kui *Schwester Pia*, kes olevat olnud NSDAP üheteistkümnnes liige ja kelle kohta on vastukäivaid andmeid. Ta elas Dachau koonduislaagri lähedal ja olevat kasutanud sealseid vange oma isiklikus majapidamises mitmesugustel töödel, mõnedel andmetel ka seksuaalselt. Samas olevat ta aidanud mitut saksa ja austria vaimulikku, kes olid koonduislaagrites. Pärast sõda mõisteti ta denatsifitseerimisprotsessil kümneks aastaks sunnitööle, kuhu ta siiski ei läinud. Ta vabastati 1950. aastal terviselikel põhjustel.⁸⁹ Otto Barnewald ja Albert Schwarz olid süüalused hoopis Buchenwaldi protsessil ja mõisteti seal surma (hiljem asendati surmaotsus eluaegse vangistusega).⁹⁰ Suurtükiväekindral Curt Gallenkampi ja kindralstaabi oobersti Herbert Köstlini üle mõistis kohut Briti sõjakohus Wuppertalis. Neid süüdistati käsu andmises Briti langevarjurit tapmiseks Lääne-Prantsusmaal, kus Gallenkamp oli LXXX armeekorpusse juhataja ja Köstlin staabiülem.⁹¹ Gallenkamp mõisteti surma,

⁸⁸ Küsimärgid on nende nimede juures, mille puhul on kahtlane, kas autor on nime õigesti välja lugenud.

⁸⁹ Hans Holzhaider, „Von Allen Teufeln gehetzt,” <http://www.sueddeutsche.de/politik/578/313485/text/>, 19. jaanuar 2011.

⁹⁰ „Buchenwald Trial,” Jewish Virtual Library, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Holocaust/WarCrime10.html>, 19. jaanuar 2011.

⁹¹ „Some Noteworthy War Criminals,” Web Genocide Documentation Centre, <http://www.ess.uwe.ac.uk/WCC/warcrimgenrls.htm>, 19. jaanuar 2011.

kuid karistus asendati hiljem eluaegse vangistusega ja ta vabastati 1952. aastal.⁹² Köstlinile mõisteti eluaegne vanglakaristus,⁹³ kuid nagu Gallenkampki sai ta 1952. aastal vabaks.⁹⁴ Ülejäänud nimed on siinkirjutajale tundmatud.

Ich hatte mich immer sehr gefreut wenn man Sie uns zur Bewachung geschickt hatte. Ihr freundliches Gesicht ließ die Not des Eingesperrtseins ein wenig vergessen.

Emilie Maria Edelmand,
Nürnberg, Gefängnis, im September 1947

Järeldused ja kommentaarid

Mida võib nende kirjutiste põhjal järeldada? Esmane järeldus võiks kindlasti olla, et ka kurjategijad on inimesed. Kirjutistest näeme, et mehed, keda süüdistati ja kes mõisteti ka süüdi hirmsates tegudes, kirjutavad sentimentaalseid pühendusi ja luuletusi. Võib oletada, et nende meeste ja naiste näol ei olnud tegemist mitte paadunud kurjategijatega, vaid pigem on nad näited sellest, kuidas totalitaarne režiim toob välja inimsoo halvimad omadused. Rudolf Brandt, kes oli seotud inimkatsetega koon-
duslaagrites, kirjutas ise vangis olles, kuidas ainult vangistatud inimene mõistab vanglas olekut. Samuti inimkatsete korraldamises süüdistatud dr Karl Brandt aga tsiteeris oma kirjutises Hippokratest.

Paljud autograafid mainivad eestlasi või baltlasi ja kirjutajad tänavad neid hea kohtlemise eest. Miks? Ühe legendi järgi on see tingitud sellest, et eestlased lasid vanglas lahti kuulujutu, et vange tulevad valvama poolakad, kui vangid ei kinnita, et eestlased neid väga hästi kohtlevad. Vangid

⁹² Axis Biographical Research, <http://www.geocities.com/~orion47/>, 19. jaanuar 2011.

⁹³ „Some Noteworthy War Criminals,“ Web Genocide Documentation Centre, <http://www.ess.uwe.ac.uk/WCC/warcrimngenrls.htm>, 19. jaanuar 2011.

⁹⁴ „British Free 2 Germans; Both Had Been Sentenced for Part in Killing Allied Captives,“ New York Times, <http://select.nytimes.com/gst/abstract.html?res=FA0716F9355E107A93CBA9178AD95F468585F9>, 19. jaanuar 2011.

olevat siis hirmuga autograafe kirjutama hakanud.⁹⁵ Kuid on ka võimalik, et eesti valvurid, kes enamasti olid Saksa sõjaväes teeninud, said vangidega hästi läbi ja suhtusid neisse paremini kui teistest rahvustest valvurid. Kirjutas Otto Dietrich ju lausa, et valvuritest ja vangidest on kamraadid saanud, ning Gottlob Berger väitis, et Eesti ja Läti Relva-SS-diviisid kuulusid parimate diviiside hulka, mis sakslastel olid. Eestlaste heale läbisäämisele vangidega viitavad mitu autogrammi.

Huvitav on see, et mitu suurema osa Euroopast vallutanud Hitleri-Saksamaa sõjaväelast ja riigiametnikku loodavad oma kirjutistes, et Euroopa saab millalgi jälle vabaks. Nende seas on ka Eugen Steimle ennustus, et Euroopast saab kord sakslaste ja eestlaste (kui Euroopa rahvaste) ühine kodumaa. Seda võiks ju ka vaadelda kui prohvetlikku nägemust Euroopa Liidust.

Osa inimesi, kellelt oli autograafe kogutud, ei olnud Nürnbergi protsessidel süüalused. Mõni neist osales Nürnbergi protsessidel tunnistajatena,⁹⁶ kuid kõigi puhul pole see kindel, sest tunnistajate nimekirjades nende nimesid ei ole.⁹⁷ Osa autograafide kirjutajate Nürnbergis viibimise põhjus jääb seega mõistatuseks. Nad võisid olla mõnel teisel protsessil süüdi mõistetud ja Nürnbergi karistust kandma saadetud või siis lihtsalt ootasid seal transporti mõne kohtu ette. Eleonore Bauri üle, kelle autograaf on pärit 1947. aasta septembrist,⁹⁸ mõisteti kohut alles 1949. aasta suvel Münchenis.⁹⁹ Ei ole sugugi võimatu, et Bauri hoiti vangis Nürnbergis ja kohtu ette viidi ta Münchenisse. Miks aga olid sel ajal Nürnbergis kindral Curt Gallenkamp ja ooberst Herbert Köstlin, jääb selgusetuks, sest nende üle mõistis kohut hoopis Briti sõjakohus. Kuid ka nemad võisid olla tunnistajaks mõne teise ohvitseri süüasja eeluurimisel.

⁹⁵ Paavo Loosbergi vahendatud lugu.

⁹⁶ Nt Otto Barnewald ja Albert Schwarz (Schwartz) olid tunnistajad Kruppi protsessil (vt Trials IX, 1491; 1496).

⁹⁷ Vt Trials I–XIV iga protsessi lõpus olevad tunnistajate nimekirjad.

⁹⁸ KLM Ar. F. 39, Tommy Tomsoni kollektsioon.

⁹⁹ Hans Holzhaider, „Von Allen Teufeln gehetzt,“ <http://www.sueddeutsche.de/politik/578/313485/text/18/>, 19. jaanuar 2011.

Bibliograafia

Arhiivid

Eesti Sõjamuuseumi – Kindral Laidoneri Muuseumi arhiivkogu (KLM Ar) f 39, Tommy Tomsoni kollektsioon.

Kirjandus

Hiio, Toomas ja Kaasik, Peeter. „Estonian Units in the Waffen-SS,” – *Estonia 1940–1945. Reports of the Estonian International Commission for the Investigation of Crimes Against Humanity*, edited by Toomas Hiio *et al.*, 927–967, Tallinn: Inimsusevastaste Kuritegude Uurimise Eesti Sihtasutus, 2006

Kallas, Vaino. „Eestlastest sõjamehed USA vahi- ja tööpataljonides,” *Pärnu Postimees*, 29. november 2005, 12

Kuusik, Argo. „German Police Institutions in Estonia in 1941–1944,” – *Estonia 1940–1945*, 573–575

Kuusik, Argo. „Security Police and SD in Estonia in 1941–1944,” – *Estonia 1940–1945*, 577–601

Köks, Jaan. „Eesti sõjameeste jälitamised DP-laagreis,” – *Eesti saatuseaastad 1945–1960 IV*, toim Richard Maasing *et al.*, 169–178. Stockholm: EMP, 1966

Lipping, Elmar. „Eesti mehed US Army teenistuses,” – *Eesti saatuseaastad 1945–1960 IV*, 92–100

Madise, Juhan. „Vahi- ja töökompaniid,” – *Eesti saatuseaastad 1945–1960 IV*, 86–91

Nõmmjärvi, Hugo. „4221. Eesti vahikompanii Nürnbergis,” *Võitleja* nr 4, 2001

Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal. Nuremberg 14 November 1945 – 1 October 1946, Buffalo, New York: William S. Hein & Co., Inc., 1995, Vol. 1

Trial of war criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10. Nuernberg, October 1946 – April 1949, Vol.-s I–XV. Washington: U.S. Govt Print Off. [1949–1953]).

Entsüklopeedia

Varrak, Toomas, peatoim. *Eesti Entsüklopeedia 7*. Tallinn: Eesti Entsüklopeedia-kirjastus, 1994

Internetiallikad

- Axis Biographical Research, <http://www.geocities.com/~orion47/> (19. jaanuar 2011)
- Ferencz, Benjamin B. „Law. Not War.” <http://www.benferencz.org/stories/4.html#35>, 19. jaanuar 2011
- „British Free 2 Germans; Both Had Been Sentenced for Part in Killing Allied Captives,” *New York Times*, <http://select.nytimes.com/gst/abstract.html?res=FA0716F9355E107A93CBA9178AD95F468585F9>, 19. jaanuar 2011
- „Buchenwald Trial,” Jewish Virtual Library, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Holocaust/WarCrime10.html>, 19. jaanuar 2011
- Harvard Law School Library, Nuremberg Trials Project, A Digital Document Collection, Introduction to NMT Case 4 U.S.A. v. Pohl *et al.* http://nuremberg.law.harvard.edu/php/docs_swi.php?DI=1&text=pohl, 19. jaanuar 2011
- Holzhaider, Hans. „Von Allen Teufeln gehetzt,” <http://www.sueddeutsche.de/politik/578/313485/text/>, 19. jaanuar 2011
- http://inquery.ushmm.org/uia-cgi/uia_doc/photos/1926?hr=null, 4. märts 2009
- „Leinateade: Tommy Tomson,” *Eesti Elu*, 21. juuli 2006, <http://www.eesti.ca/index.php?op=article&articleid=13778>, 19. jaanuar 2011
- Lexikon der Wehrmacht, <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/>, 30. jaanuar 2009
- Naelapea, Tõnu. „Esprit de Corps – Nuremberg Tribunal Guard Co. 4221 marks 56th Anniversary,” *Eesti Elu*, nr 52, 30. detsember 2008, <http://www.eesti.ca/index.php?op=article&articleid=3313>, 19. jaanuar 2011
- Purje, Eerik. „Tommyt mälestades,” *Eesti Elu*, 1. september 2006, <http://www.eesti.ca/index.php?op=article&articleid=14076>, 19. jaanuar 2011
- „Some Noteworthy War Criminals,” Web Genocide Documentation Centre, <http://www.ess.uwe.ac.uk/WCC/warcrimgenrls.htm>, 19. jaanuar 2011
- „The Nuremberg Trials: TheDoctors Trial,” <http://www.law.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/nuremberg/NurembergDoctorTrial.html>, 19. jaanuar 2011
- „Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10,” <http://www.mazal.org/NMT-HOME.htm>, 19. jaanuar 2011
- „War Crimes and Criminals,” Web Genocide Documentation Centre, http://www.ess.uwe.ac.uk/genocide/war_criminals.htm, 19. jaanuar 2011
- Wesslerle, Andreas R. „Allied War Crimes Trials,” *The Journal of Historical Review* 2, nr 2 (Summer 1981), http://www.ihr.org/jhr/v02/v02p155_Wesslerle.html, 19. jaanuar 2011